

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу

Бойко Наталії Олександрівни

на тему

«Право людини на судовий захист: публічноуправлінський аспект»,

яка представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань

28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю

281 «Публічне управління та адміністрування»

Відгук підготовлено на основі вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувачки, в яких опубліковано результати дисертаційного дослідження, документи із підтвердженням впровадження результатів дослідження у практику діяльності органів публічного управління.

*1. Обґрунтування актуальності теми дисертації,
її зв'язок із науковими програмами, темами*

Одним із актуальних питань протягом всього існування людства залишається питання прав людини, можливість їх реалізації та захисту. Утвердження, забезпечення, реалізація та захист прав людини є важливим індикатором, що вказує на правовий характер, демократичність та соціальність держави. Держава має створити ефективну систему, яка забезпечує доступність і доступність судового захисту для всіх громадян. В умовах війни, коли населення перебуває у стані фрустрації, саме реалізація справедливості через забезпечення права на судовий захист є драйвером суспільної консолідації нації.

Кожен громадянин має мати можливість вільно обрати спосіб захисту своїх порушених прав. При цьому він має бути впевнений в тому, що держава гарантує рівну можливість та відсутність дискримінації для будь-кого, незалежно від віри, раси, місця проживання, віку і статі, скористатися цими способами захисту. В іншому випадку прагнення сучасної держави до демократії, законності, свободи, рівності, гуманізму, правової держави, виражене в конституційних нормах і принципах, залишиться лише декларацією про наміри. Зазначене, безумовно, свідчить на користь актуальності представленого на рецензування дисертаційного дослідження.

Дисертація Н. О. Бойко також відповідає потребам розвитку науки й практики публічного управління та адміністрування в умовах надскладної ситуації воєнного стану і подальшого повоєнного відновлення нашої країни. Можна погодитися із висновком авторки, що «сучасна модель публічноуправлінської діяльності органів системи правосуддя має базуватися на суспільному сприйнятті базових європейських цінностей. Тому, необхідно сформувати таку парадигму держави, яка б була націлена на забезпечення прав людини в діяльності органів державної влади».

(стор. 15).

Актуальність теми дисертації підтверджується також тим, що дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідної теми Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України «Еволюція інститутів і форм публічного управління: теоретико-методологічні засади» (державний реєстраційний номер 0118U006488). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні функціональних змін публічноуправлінської діяльності в системі органів правосуддя та відповідно, забезпеченні права людини на судовий захист.

*2. Ступінь обґрунтованості наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації,
їх достовірність і новизна*

Для розв'язання окресленого наукового завдання у дисертації коректно визначено об'єкт і предмет дослідження (стор. 17), його мету (стор. 16). Здобувачкою поступово вирішено низку завдань за відповідною структурно-логічною схемою дослідження, що сприяло реалізації поставленої мети.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені, зокрема, використанням широкої джерельної бази за темою дисертації: списоквикористаної літератури налічує 177 найменувань (с. 183–202).

Логіка викладання матеріалу корелюється з предметом дослідження і обраними методами дослідження. Це дозволило здобувачці сформувати підґрунтя з наукових підходів і концепцій, які лягли в основу її наукових розвідок. Для дисертації характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та впливають з викладеного матеріалу.

Зазначене дозволяє констатувати, що отримані Н.О. Бойко в ході роботи над дисертацією наукові результати є всебічно обґрунтованими та достовірними, а також такими, що мають наукову новизну, зокрема:

– уперше здійснено дослідження базових засад захисту прав людини в системі органів державної влади в Україні через комплекс функцій держави як теоретико-методологічної проблеми науки державного управління, й на цій основі запропоновано концептуалізувати трикомпонентну модель забезпечення права на судовий захист на основі парадигми відновлюваності, що являє собою інтегрований підхід до поняття відновлюваності з позицій інституціонального підходу, визначено підходи до формування системи правосуддя в контексті суспільного змісту публічного управління, розкрито сучасний стан та особливості нормативно-правового забезпечення публічноуправлінської діяльності в системі органів правосуддя, організаційно-правового спрямування модернізації державного механізму

правозахисту як напряму публічноуправлінських трансформацій; запропоновано концепцію захисту прав і свобод людини як соціального ресурсу (концепція соціального ресурсу, КСР); а також запропоновано теоретичну концепцію відновлюваного права на судовий захист (renewable right to judicial protection);

– удосконалено:

– напрями й перспективи впровадження європейського й національного досвіду у сфері захисту прав людини в практику публічного управління в Україні й на підставі цього встановлено напрями та інституціональні форми функціонування спеціальних механізмів публічного управління у сфері судового захисту прав людини, а також розмежовано поняття «органи правосуддя», «органи судової влади» та «судові органи» з позицій концепту правозахисту, наведено авторську практичну модель формування національного механізму публічного правозахисту, розроблену на основі аналізу національного досвіду модернізації публічного управління;

– методологічні підходи щодо забезпечення раціонального змісту діяльності органів судової влади в демократичній державі в умовах трансформаційних змін, що базується на методах, способах, принципах і механізмах прийняття публічноуправлінських рішень щодо діяльності суб'єктів та об'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини, на зарубіжному досвіді конституювання правозабезпечувальних механізмів; на цій основі пропонується наукова позиція щодо активного права на судовий захист (АПС – активне право на суд; Right to judicial protection – RJP) як права людини на власний розсуд і за власною волею визначати ступінь застосування і ступінь порушення конституційних прав і свобод на основі норм національного законодавства на основі природних прав людини;

– наукові підходи щодо гуманізаційного контексту конституційної реформи у сфері правосуддя та розвитку ціннісної компоненти конституційних змін 2016 року в Україні, особливостей реалізації права на судовий захист в умовах правового режиму воєнного стану відповідно до ідеологеми «закони і звичаї війни», й на цій основі запропоновано авторська теоретична концепція гарантування державою права на судовий захист в особливих умовах, що базується на судово-правовому консенсусі в системі суспільних відносин;

– набули подальшого розвитку:

– сучасні концепти внутрішнього змісту права на судовий захист як теоретико-методологічного принципу державного управління, класифікації внутрішньоінституціональних принципів захисту прав людині органами та установами судової влади, формування інститутів в системі органів судової влади, що дозволило запропонувати теоретичну модель взаємозв'язку між наукою державного управління та права на судовий захист як суспільним феноменом, детермінованим позитивним правом, при цьому така модель може бути використана для аналізу та прогнозування впливу змін у

правозахисті на сутнісну оцінку трансформації системи державного управління;

– тлумачення базових функцій держави в умовах цивілізаційних викликів сьогодення у контексті конституційних змін та деформації усталених зв'язків в системі державного управління, що знайшло свій прояв в запропонованій механізми публічного правозахисту, який поєднує державні, суспільні та приватні інститути; при цьому такий механізм відповідає європейській ідеологемі доступності правосуддя; на цій основі розроблено практичну модель формування національного механізми публічного правозахисту, який поєднує державні, суспільні та приватні інститути; при цьому такий механізм відповідає європейській ідеологемі доступності правосуддя – напрями та практичні заходи з розбудови ефективної системи державного гарантування прав людини на судовий захист в умовах зовнішніх викликів, які орієнтовані на імплементацію європейського юридичного сервісного механізми, що базується на європейських стандартах демократії, принципі пропорційності, базових європейських цінностях й на цій основі обґрунтовано авторську концепцію публічноуправлінського механізми «flexible law» у сфері забезпечення права на судовий захист.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що здобувачка продемонструвала належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності, а поставлене наукове завдання успішно виконано.

3. Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Структурно дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки, з них 173 – основний текст, представлено 4 таблиці, 7 рисунків, 2 додатки, список використаних джерел становить 177 найменувань.

Структура роботи є добре продуманою, матеріал викладений логічно та послідовно, науковою мовою. Детальне вивчення тексту дисертації дає підстави стверджувати про глибоке розуміння проблематики та завдань, поставлених для вирішення, а підхід до викладу отриманих результатів дослідження відзначається системністю та ґрунтовністю опрацювання матеріалу за темою дослідження.

У розділі 1 – Публічне управління і права людини у контексті сучасного розвитку суспільних відносин (стор. 24-73) – здобувачкою представлено результати вивчення сучасної проблематики інституту прав людини у контексті нової реальності суспільних відносин, аналізуванню методологічних засад дослідження забезпечення прав людини в публічному управлінні, охарактеризовано особливості реалізації права на судовий захист в системі судової влади. У розділі запропонована теоретична концепція прав людини як соціального ресурсу (КСР), що передбачає детермінацію права

людини є не лише моральними принципами, а й цінними соціальними ресурсами. Права людини створюють умови для розвитку людини та суспільства, а їх порушення призводить до втрат цих ресурсів. КСР має ряд переваг порівняно з традиційними підходами до захисту прав і свобод людини. По-перше, КСР підкреслює соціальну цінність прав людини, адже права людини є не лише моральним імперативом, а й цінним соціальним ресурсом, який можна використовувати для досягнення цілей розвитку суспільства. По-друге, КСР сприяє більш ефективному захисту прав людини. Соціальні мотиви можуть бути більш дієвими, ніж моральні, для стимулювання держав та інших суб'єктів до захисту прав людини. По-третє, КСР може бути застосована до різних аспектів захисту прав людини. Наприклад, вона може бути використана для обґрунтування суспільних інвестицій у права людини, для розробки соціальних стимулів для захисту прав людини та для оцінки втрат від порушення прав людини.

Розділ 2 – Організаційно-правові засади забезпечення права на судовий захист в контексті трансформації системи публічного управління (стор. 74-117) – містить підсумки аналізування сутності та структури інституціональних засад публічноуправлінської діяльності щодо реалізації права на судовий захист; визначення концептуальних засад формування основ публічноуправлінської діяльності у сфері захисту прав і свобод людини в системі правосуддя; європейського досвіду забезпечення права людини на судовий захист. У розділі на основі власного дослідження та розробок вітчизняних вчених розроблено і обґрунтовано ціннісно-безпековий вимір публічноуправлінської парадигми права на судовий захист у такій редакції: право на судовий захист є фундаментальним правом людини, яке гарантує кожній особі можливість звернутися до суду за захистом своїх прав і свобод, якщо вони порушені або оспорується. Це право є основоположним для забезпечення верховенства права та справедливості в суспільстві, при цьому органи публічної влади несуть відповідальність за збереження фундаментальної цінності судового захисту, забезпечуючи ефективне дотримання прав і свобод особи в рамках закону.

Ціннісно-безпековий вимір охоплює такі ключові аспекти: підтримка невід'ємної цінності судового захисту; забезпечення доступності судового захисту; сприяння незалежності та неупередженості судової влади; підвищення ефективності та ефективності судових процесів; зміцнення громадської довіри та довіри до системи правосуддя; захист прав уразливих груп; включення принципів прав людини в практику державного управління; підтримка судової реформи та інновацій; сприяння культурі правової грамотності та громадянської активності; притягнення посадових осіб до відповідальності за порушення права на судовий захист. Розроблений авторкою ціннісно-безпековий вимір публічноуправлінської парадигми права на судовий захист дозволяє сформулювати сучасний підхід в публічному управлінні та адмініструванні щодо розвитку інституціональних чинників судової реформи.

У розділі 3 – Шляхи забезпечення ефективності права людини на судовий захист (стор. 118-170) – авторкою проаналізовано запровадження європейських стандартів забезпечення права людини на судовий захист у процесі конституційної реформи, формування сучасного механізму гарантування дотримання права людини на судовий захист, концептуальні засади становлення сучасної публічноуправлінської моделі забезпечення права на судовий захист в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, концептуалізовано трикомпонентну модель забезпечення права на судовий захист на основі парадигми відновлюваності на основі трьох підходів 1 підхід – використання терміну «стійкість» як поняття, що використовують для опису здатності відновлюватися після змін або адаптуватися до них. У контексті публічного управління стійкість можна визначити як здатність державних установ ефективно реагувати на кризові ситуації. Авторка зазначає, що на цій основі варто сформулювати парадигмальний підхід «Спроможність до стійкості», що детермінує особливості реалізації базових гарантій без порушення матеріальної складової права, з коригуванням окремих процедурних моментів. Такий підхід полягає у забезпеченні функціонування підсистем державної влади в умовах війни та повоєнного відновлення на основі посилення організаційної спроможності забезпечити функціонування системи в умовах нестабільності за рахунок посилення ролі інституціональних чинників – формування особливих регламентів, запровадження деталізованих стандартних процедур розгляду справ, посиленні спеціалізації справ, актуалізації судової практики за видами проваджень. 2 підхід – використовувати термін «адаптивність» як здатність системи змінюватися у відповідь на зміни в навколишньому середовищі. У контексті публічного управління адаптивність означає здатність органів державної влади змінюватися у відповідь на зміни в соціальному, економічному чи політичному середовищі. 3 позицій реалізації 3 підходу – формування відновлюваної системи державного управління (*renewable system of public administration – RSPA*), що формується на основі прогнозованих даних, має можливість реагувати на зовнішні виклики, забезпечує функціонування на основі верховенства права, правах людини та демократичних засадах управління.

Основні наукові результати, які отримано здобувачкою дисертаційного дослідження опубліковано в 19 наукових працях, із них: 2 статті у наукових фахових виданнях України з державного управління, публічного управління та адміністрування, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, що індексується у наукометричній базі *Web of Science*, 2 статтях у наукових виданнях зарубіжних держав з напрямку, за яким підготовлено дисертацію; 1 стаття – у інших виданнях; 13 тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових комунікативних заходів.

4. Значення роботи для науки, практики та суспільства

Вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають для галузі публічного управління та адміністрування важливе наукове та практичне значення:

– наукове значення роботи полягає у тому, що робота є першим дослідженням у вітчизняній науці з публічного управління та адміністрування щодо розроблення концептуальних ідей і практичних рекомендацій з трансформації публічного управління через призму захисту прав людини. Розроблені у дисертації теоретичні підходи до аналізу проблеми, категоріальний апарат, основні ідеї та висновки будуть використані у науково-дослідній роботі і стануть підґрунтям для подальших наукових досліджень у напрямі реалізації європейських принципів публічного управління відповідно до концепції належного врядування та реалізації гуманізаційної функції публічного управління;

– практичне значення роботи полягає в розробці теоретико-методологічних та практично-прикладних положень, викладених у пропозиції, що можуть бути реалізованими та становити основу системи публічного управління в забезпеченні раціонального змісту діяльності органів судової влади з метою захисту конституційних прав людини.

Наукові рекомендації, висновки, пропозиції, які отримано за результатами дисертаційного дослідження, були враховані і використані у діяльності:

- Третього апеляційного адміністративного суду, а саме при розробці пропозицій щодо діяльності органів судової влади (довідка про впровадження № 01/30/23 від 01.08.2023 року);
- Дніпропетровського окружного адміністративного суду (довідка про впровадження від 10.10.2023). (Додаток Б).

Зазначене вказує і на значущість результатів дослідження для суспільства.

5. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувача, а також звіту, щодо перевіряння тексту дисертаційної роботи за допомогою онлайн сервісу перевірки на плагіат Unichesk, наданого відповідно до пп. 4.2.5 Положення про систему запобігання та виявлення плагіату Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» затвердженого Вченою радою університету 13.06.2018, протокол № 8 (зі змінами та доповненнями, затвердженими Вченою радою університету від 26.03.2019), порушень академічної доброчесності не встановлено. У разі використання ідей, підходів, висновків, наукових результатів і фрагментів текстів інших дослідників наведено коректні посилання на відповідні джерела.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту оформлення дисертації

У цілому дисертація справляє позитивне враження, проте є окремі положення, які потребують уточнення або спонукають до дискусії.

1. На с. 26 дисертаційної роботи авторка перераховує представників сучасного підходу в юридичній науці щодо захисту прав і свобод, які на її думку максимально повно дослідили інструменти і механізми такого захисту, проте не наводить посилання на їх роботи.

2. Авторка цілком слушно стверджує, що «досить частою дискусією в суспільних науках виступає питання участі (політичної участі) громадян в публічному управлінні» (стор.38). Проте, важко погодитись з її думкою, що актуальність такої проблеми слід відзначати для всіх тоталітарних або посттоталітарних країн, незалежно від стану закріплення прав і свобод в конституціях або конституційних законах, тому що для тоталітарних країн вона не можлива за визначенням.

3. Авторка стверджує, що «з позицій загальної теорії управління варто говорити про той факт, що концепція гуманізму є певним еталоном сучасної держави, саме така концепція гарантує інституціональний розвиток держави». Це, безумовно так, але інституціональний розвиток держави можливий і поза гуманістичною концепцією, тільки інституціональний дизайн в такому разі буде іншим.

4. На наш погляд, під час розгляду у пп. 3.3 акцентів «післявоєнної відбудови, зокрема формування нової інституціональної платформи правосуддя» авторка далі зосереджується на інфраструктурних моментах, «адже пошкоджена судова інфраструктура, переселені судді та адвокати та втрачені документи вимагають комплексного плану реконструкції, і вирішальними кроками є визначення пріоритетів відновлення будівель, навчання нового персоналу та оцифрування записів» (стор. 156), не розкриваючи характеристик цієї нової інституціональної платформи.

5. Цікавим моментом розробленої авторкою моделі є «Формування спеціального адміністративного механізму «спільне управління» на регіональному рівні що сприятиме міцному партнерству між державною владою, громадянським суспільством і приватним сектором» (стор. 165), проте, на наш погляд, слід було б деталізувати роль інституцій громадянського суспільства у протидії дискримінації та підвищення прозорості судової влади.

Висловлені зауваження відтворюють творчий характер роботи, суттєво не впливаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Н. О. Бойко, та характеризують значну складність досліджуваної проблематики.

7. Загальний висновок про відповідність роботивстановленим вимогам

Дисертаційна робота Бойко Наталії Олександрівни «Право людини на судовий захист: публічноуправлінський аспект», є цілісним самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує актуальне науково-прикладне завдання, має теоретичну і практичну цінність у галузі публічного управління та адміністрування. За результатами вивчення тексту роботи і публікацій авторки можна констатувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів дисертація Бойко Н.О. відповідає галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019)», а її авторка, Бойко Наталія Олександрівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент,
професор кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»
д.держ.упр., професор

_____ Наталія ЛИПОВСЬКА